

יוסף אגסי

על קברו של הלל קוק

על הלל קוק האיש ידברו בני משפחתו ואחרים הקרובים אליו ממני. אמנם היינו ידידים עשרות שנים, אך מאחר שקרבתנו הייתה כרוכה בהגותו, אדבר רק על מפעל חייו.

גם על כך לא ארחיב. הוא החל את פעילותו הציבורית בהיותו עוד נער, השתייך למפקדת הארגון הצבאי הלאומי לפני שהיה בן עשרים ויצא לשליחות בגיל 22, ממנה חזר אחר עשור, אחר שפעילותו המדינית העיקרית הסתיימה. כרגע לא אוכל לתאר כל זאת. אסכם את העיקר בקצרה. היו במפעל חייו שני הישגים גדולים ושני כישלונות שוברי-לב. המאבק להצלת יהודי אירופה בתקופת השואה והכרזת עצמאות ישראל במאי 1948, אלה היו גם הצלחותיו גם כישלונותיו. פעילותו להצלת יהודי אירופה הייתה מרשימה ביותר, אך הצלחתה הייתה מועטה מדי, ומסיבות שונות. החשובה ביותר עבורנו היום היא הפעילות החבלנית של ההנהגה – של המוסדות היהודיים בארצות-הברית ושל המוסדות הציונים גם שם וגם כאן. המחלוקת הייתה פשוטה. ההנהגות דרשו שהצלת יהודי אירופה תהיה מותנית בהעברתם לארץ-ישראל. הוועדים למען הצלת יהודי אירופה שהלל קוק ארגן לא העלו כל תנאי. היום יש לדרוש מההנהגה הלאומית ומההנהגה הציונית להפסיק להפיץ שקרים בעניין ולפתוח דיון נוקב בשאלה, כיצד היה זה אפשרי כי מנהיגים יהודים וכי הנהגות יהודיות גילו אדישות נוראה כזו לגורל יהודי אירופה. אין חשיבות בהאשמה, גם לא בהלקאה-עצמית על חטא. יש כאן שאלה חשובה מאוד: כיצד יש למנוע חזרה על טעות טראגית. שכן כיום אין הכחשה כי אכן הייתה זו טעות טראגית עד מאוד. לא מספיק לומר Never again. יש לדון בכך בכובד הראש הראוי. בישראל מעדיפים לא לדון בשאלות כאובות, וזאת טעות העולה ביוקר רב. לכולנו.

פעילותו של הלל קוק למען עצמאות ישראל גם-כן מרשימה וגם היא הצלחה וכשלון כאחד. נאמר תכופות כי העצמאות ניתנה לנו ביציאת שלטונות המנדט הבריטי מהארץ ובהצהרת החלוקה של ארגון האומות המאוחדות מנובמבר 1947. אין זה אמת. עצמאות אין נותנים. לא חינום אין לפלשתינאים עצמאות עד עצם היום הזה – למרות

שהם שותפים לנו בשני מאורעות אלה. ואכן, ארגון האומות המאוחדות שינה את החלטתו תוך זמן קצר. לאור שינוי זה ביקש משה שרתוק מדוד בן-גוריון לדחות את הצהרת העצמאות. איני יודע באיזו מידה השפיע הלל קוק על בן-גוריון, שכן הוא הכחיש שהם נפגשו ודנו בעניין, למרות שהפגישה מתועדת. אך ודאי השפיעה עליו מאוד הצהרת אנשי הארגון הצבאי הלאומי שאם הוא לא יכריז על עצמאות, יעשו זאת הם. עמדתם זו מקורה בהשפעתו של הלל קוק עליהם. הוא ניסה שוב ושוב וללא הצלחה להשפיע על מפקדי הארגון להצהיר על ממשלה עברית בגולה. לבסוף לקראת שעת האפס הם אזרו אומץ.

בקונגרס הציוני האחרון, בדצמבר 1946, שנה וחצי לפני הכרזת עצמאות ישראל, דיברו הכל על עצמאות כחזון לזמן רחוק – בעיקר חיים וייצמן, ובפחות היסוס ממנו אף דוד בן-גוריון. הקונגרס גינה את הוועד לשחרור האומה, הוועד למען מדינה עברית, מיסודו של הלל קוק. הגיע הזמן לדון בביטול החלטה מבישה זו. זו חובה המוטלת על ממשלת ישראל, על הכנסת, ועל ההסתדרות הציונית יותר חשוב לתקן את הכישלון הצורב: עצמאות ישראל אמנם הוכרזה, אך לא בשם העם היושב בציון. לא בשם העם היושב בציון, לא בשם האומה היהודית אשר בארץ-ישראל, לא בשם האומה העברית, לא בשם האומה הישראלית. הלל קוק חלם על רפובליקה, רפובליקת ארץ-ישראל, ובאנגלית The Hebrew Republic of Palestine. רעיון זה נדחה. הוא שינה את עמדתו והצהיר כי על ישראל לגלות נכונות לוותר על מזרח ארץ-ישראל תמורת שלום עם כל שכנינו. על כך קראו לו חבריו מהארגון הצבאי לאומי ומתנועת החרות בוגד. הם קראו לו בוגד. ואחר-כך הם קראו למערב ארץ-ישראל בשם ארץ-ישראל השלמה. ועכשיו ממשיכיהם מוצאים ביטוי לכמיהתם לשטחים על-ידי השתלטות על Orient House – לפחות למשך שישה חודשים. אתמול פנה נשיא מצריים אל העם הישראלי. ללא דיון בתוכן פנייתו אפשר לראות כי החטיא את מטרתו: אין בישראל אדם המדבר או המקשיב בשם העם הישראלי. אין בישראל הכרה בעם הישראלי. ואכן התרגום העברי בטלוויזיה של הפנייה התייחס למדינת ישראל לא לעם ישראל. (בעיתונות, דומני, לא דווח על-כך כלל.) תכונה דמוקרטית בסיסית היא אחריות ההנהגה הלאומית בלפי העם הבוחר.

ההנהגה במדינת-ישראל מתחסדת באומרה כי היא אחראית כלפי כל היהודים על כל תפוצותיהם. אלה אינם יכולים לבחור בה ועל-כן גם אין הם יכולים לפטר אותה בעת שהיא מגלה חוסר אחריות משווע, בעת שהיא מגלה העדר כל תכנית פעולה והעדר יכולת ליזום תכנית מדינית מעבר לבקשה ממשלות אחרות להאשים את הרשות הפלשתינית ומנהיגיה וללחוץ עליהם. רק תמול-שלשום נאמר שוב ושוב כי לבעיות היום אין פתרון צבאי ויתכן רק פתרון מדיני. היום פרט זה נשכח – מתוך ייאוש.

הלל קוק חזר ואמר כי ההנהגה הלאומית הישראלית גנבה מהעם הישראלי את לאומיותו. היהודי הצרפתי הוא גם יהודי וגם צרפתי, והיהודי האמריקאי הוא גם יהודי וגם אמריקאי, ורק היהודי הישראלי אינו ישראלי. כמובן שישראל מדינה יהודית כמו שצרפת היא מדינה קתולית, אך למה לא יוכל אדם בישראל לומר כפי שאמר הלל קוק השכם והערב, אני גם יהודי במאה אחוזים וגם ישראלי במאה אחוזים? למה לא? התשובה לכך היא כי אם כן יהיה, אזי יהיו בישראל גם אלו שיהיו מאה אחוז ישראלים אך בכלל לא יהודים (אלא מוסלמים או נוצרים או דרוזים וכן הלאה). דבר זה לא קביל על אזרחי ישראל היהודים. וזאת בשם הטענה כי על ישראל להיות מדינת כל היהודים באשר הם, וזאת על-מנת למנוע חזרה על הבושה של הפקרת יהודי אירופה. וכך מוצאים יהודי ישראל את הזכות להפליה דתית בשם השואה ובהתייחס להפקרות של מנהיגיהם באותה עת.

להצדקת ההפליה הדתית נעשתה ישראל מדינה דו-לאומית *de facto*. כל-עוד יש בה מיעוט לאומי, אמר הלל קוק, היא לא תחזיק מעמד. ולמרביית הצער וכאב-הלב המאורעות האחרונים רק מאששים זאת. המיעוט בישראל מצטיין בכך שיש לבניו ובנותיו זכות לבחור ולהיבחר אך לא לשאת נשק. וזה פירושו שהנשק מדבר יותר בתוקף מאשר המחוקק. וזה לא נסבל ומבזה את החוק ומביא אלימות לכל שטחי חיינו. בישראל מקובלת העדפה ברורה לביזוי החוק, שכן בין מפירי החוק יש מתיישבים המחקים את הפרת החוק מתקופת חומה ומגדל ההרואית. אלא שבאותה תקופה השלטון היה בידי ממשלה שבגדה במנדט שלה, ואילו היום, כאשר ראש ממשלה מדבר בשבח מפירי החוק, הוא שם לקלס את החוק, ובכך קם את ממשלתו המקבלת את סמכותה מכוח החוק, ובכך קם את עצמו.

הדרישה של הלל קוק הייתה כל חייו שנכונן כאן ועכשיו רפובליקה ישראלית שתהיה מדינת-לאום דמוקרטית במתכונת מערבית ושתוכל ליזום פתרונות מדיניים מעשיים לבעיות השעה הקשות אשר אין מנהיג בישראל המתיימר שיש לו תכנית לפתור אותן. הלל קוק שינה את עמדותיו שוב ושוב לאור שינוי הנסיבות ולאור הרעיון הבסיסי שעל ממשלה אחראית לגלות יזמה מדינית חד-צדדית. הוא היה רחוק מדוגמטיות באפן מפתיע ביותר. העובדה שדבק ברעיון הלאומי אין לה בסיס בדוגמה כלשהי. הסיבה לכך היא אך ורק בשתי עובדות. האחת היא רגש החובה שלו כלפי העם היושב בציון והשניה היא העדר, עד היום, של צורת שלטון העדיפה על זו של מדינת הלאום הדמוקרטית הליבראלית בנוסח המערבי. גם היא רחוקה מלהיות כליל השלמות. הוא היה משוכנע כי בוא יבוא היום והלאומים ייעלמו, כך כתב, ותשלוט אחוות האנושות בכל. אך הוא הוסיף לכך וכתב כי אם לא נגשים את מטרותינו הלאומיות עכשיו, לא יהיו לנו צאצאים שיזכו לראות את היום הגדול ההוא. הדבר הוא בנפשנו.

אנו נפרדים מהלל קוק בהבטחה שלא נשכח את המסר שלו. הדבר הוא בנפשנו.

הרצליה, 2001.08.19.